

קודה | גליה צבר, בת חן זרויאן פלדמן, זהר ספיר דביר

"האימפריה הרומית לא נפלה, ואל לכם לתאר תהליכי שקיעה, היחלשות והתפרקות סבוכים ורב-סיבתיים כמצב בינארי שבו רגע אחד הייתה אימפריה, ולפתע ברגע אחר נפלה". כך פתחה המרצה את השיעור הראשון בקורס **מבוא לימי הביניים** לתלמידי תואר ראשון בהיסטוריה כללית באוניברסיטת בן גוריון בנגב לפני אי אלו שנים. אך לקביעה נחרצת זאת התווספה כמובן גם האמירה כי מטעמי תיקוף, רבים נוהגים לתארך את רגע נפילתה הסופי של האימפריה למועד הדחתו של הקיסר המערבי האחרון, רומולוס אוגוסטולוס, בשנת 476. קריאת התיגר על כותרת ספרו פורץ הדרך של אדוארד גיבון (Gibbon)¹, והסייג על אודות חשיבותו של תיקוף היסטורי וחלוקת ההיסטוריה לתקופות ולרצף אירועים, היו לימים לשיעורים חשובים. בעת בירור סוגיות היסטוריות, ישנה חשיבות רבה להסטת הדגש מנקודת הקיצון כנקודת הפתיחה של הנושא הנדון אל הדרך עצמה. כך לדוגמה, האמרה "כל הדרכים מובילות לרומא" מייצגת את השימוש התכוף באימפריה הרומית כנקודת פתיחה והתייחסות לדיונים וחיבורים רבים שעניינם היסטוריה של אימפריות; אך עבור אותה קואליציה של העוסקים בעבר, גם אם כל הדרכים אכן מובילות לרומא – כהיסטוריונים, כל דרך שבה נבחר תוליד פרשנויות מושכלות אחרות על כוח, עוצמה ושלטון אימפריאליים.

הדרך אל נקודת הקיצון או ממנה, המרחב שבין לבין, מבקש במידת-מה לערער על מוסכמות קיימות במחקר – ולמקם ראשית כול את החוקרים, ובהמשך את הקוראים, במרחבי חשיבה חדשים ומאתגרים הנמצאים על הדרך, בתנועה, במעבר. אומנם אין מדובר בשבירת מסגרות וקונבנציות של ממש, שהרי כל אחד מהמאמרים בגיליון זה שואל ומברר שאלה היסטורית בעזרת קורפוס ייעודי של עדויות, ובהתבסס על גישות ועמדות קיימות במחקר ההיסטורי; ובכל זאת תמת הבכורה של כתב העת, "מעברים", מבקשת מקהלי היעד שלה – הכותבים והקוראים כאחד – "להעז ולחשוב", במילותיו של אבי הפילוסופיה הגרמנית בתקופת הנאורות עמנואל קאנט. הדגש על המעבר מבקש לייצר מהלכים מחקריים מקוריים וחדשניים. ואכן, כל אחד ואחת מהחוקרות והחוקרים שמאמריהם פורסמו בגיליון זה בחרו שאלה ואתגר, קראו במקורות היסטוריים ואחרים באופן חדשני ואחר, ו"העזו לחשוב" באופן ייחודי וחדשני.

חמשת המאמרים המתפרסמים בגיליון זה מציגים כל אחד פרשנויות שונות, מגוונות ומרתקות לתמת הבכורה של כתב העת, "מעברים". הדגש על המרחב הלימינלי שבין נקודות קיצון מובא בכל אחד מן המאמרים באופן

¹ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015).

שונה, ומציג מעברים שונים: מעברים פיזיים לעומת רעיוניים ותפיסתיים, מעברים חדים וברורים לעומת רכים וגמישים, שהשינוי שמתואר בהם הוא הדרגתי. יש מי שמסתכלים על מרחבים פיזיים שבהם חל שינוי, ואחרים מתמקדים בעולם התרבותי, הפנימי והאישי של הפרט. יש מאמרים המבקשים לבחון מחדש גבולות בין עיר לכפר, בין מרחב מוגן לפרוץ, ושואלים איפה ראוי לגור ואיך, מהם מרחבים בטוחים ומה קורה למי החוצים אותם; אחרים שואלים איזו מוזיקה נחשבת לראויה, איזה מבטא נחשב מכובד, ומה קורה למי שעובר ממרחב הנחשב למכובד וראוי אל מרחבים אחרים, חדשניים. גם שאלות על מה נחשב להתנהגות נאותה עולות בהקשר זה – למשל מי נחשבת לאישה מהוגנת ומי לא, מה הסיבות לכך, ומה יעלה בגורלן של שתי הנשים.

אך תמת המעבר בגיליון זה לא עולה רק מתוך השאלות התמטיות של המאמרים, אשר מחייבות אותנו הקוראים לעבור ממרחב של ידע אחד למרחבי ידע חדשים. עולה בו גם דרישה כי עולם הפרסום האקדמי עצמו יעבור שינוי – כך שיהיה חדשני מצד אחד אך גם קריא וידידותי מצד שני, מאתגר אך גם נהיר. הגיליון שואל גם אם המעבר של האנושות להצגת מידע באופן תמציתי, נהיר, מונפש, מומחז ומונגש פסח על כתיבי העת המדעיים. מאמר הווידאו עוסק בשאלה היסטורית והיסטוריוגרפית חשובה, אך במקביל מכניס אותנו הקוראים לנבכי משחק וידאו, ונע הלוך ושוב בין עולם המשחק לעולם המדע תוך טשטוש הגבולות המקובלים ביניהם.

מאמרו של אייל גינצברג עוסק בתפיסות לגבי קיום יחסי מין ואובדן הבתולים בטרם הנישואים בעשור הראשון לקיומה של מדינת ישראל. במאמר זה מוצג המעבר ממצב של בתולים למצב של אובדן בתולים וההשפעות החברתיות שלו. זהו מעבר חד שכרוך בו שינוי פיזי גופני, והוא נחשב למעבר בלתי הפיך בעל גבולות ברורים וחשיבות חברתית רבה מאוד. המעבר ממצב אחד למשנהו מייצג מעבר מנערות לבגרות, ולצד זאת מעבר עקרוני יותר מהנורמות הרצויות של דור המבוגרים לניסיון של הדור הצעיר לפרוץ אותן.

מאמרו של הדר חוטר ישי מפרש את התמה באופן שונה לחלוטין. המאמר עוסק במעבר רעיונות מתרבות אחת לשנייה המתרחש במצב של מפגשים בין-תרבותיים, ומדגים כיצד הטקסט **לידתו של אלכסנדר** מאת כותב מצרי מהתקופה ההלניסטית במצרים מדגים את תהליך המיזוג בין התרבות המצרית הילידית לבין האליטה היוונית הקוסמופוליטית. המאמר מתמקד בטקסט מסוים זה, ומפנה את תשומת הלב לרגע היסטורי מסוים שבו ניכר מעבר מתרבות אחת לשנייה. כיוון שהטקסט הנדון אינו מבטא תרבות ממוזגת במלואה, הוא מספק הצצה רבת-משמעות לתהליך זה בזמן התהוותו.

כמו מאמרו של הדר חוטר ישי, גם מאמרה של צוף פלוטקין עוסק במעברים מתרבות אחת לאחרת. אך בעוד חוטר ישי מתאר רגע מסוים בזמן שבו ניכר תהליך המעבר, פלוטקין משרטטת את תהליך השינוי עצמו. מאמרה מתחקה אחר המעבר של תרבות מעמד הפועלים לזרם המרכזי של התרבות הפופולרית באנגליה בעקבות פרסומה של להקת הביטלס. היא מתארת כיצד הפכו הביטלס מלהקת רוקנ'רול פרועה, שהופעתה המתוכננת בישראל בשנת 1965 אף בוטלה מחשש להשחתת הנוער, ללהקה הפונה לקהל משפחתי ורחב יותר. בתוך כך מתואר השינוי התדמיתי שעברה הלהקה – משינוי המראה החיצוני וסגנון הלבוש, ועד שינוי אופי השירים. מאמרה של פלוטקין, אם כן, מתאר מעבר של תרבות מסוימת, תרבות הפועלים, אל תוך תרבות הזרם המרכזי הרחבה באנגליה.

בדומה לפלוטקין, גם מיכאל לוזון מתאר את תהליך המעבר מתקופה לתקופה המתרחש לאורך זמן. מאמרו מתמקד בתהליך הפיזי של פירוז העיר ביירות, והשינוי שחל בה כשהפכה בהדרגה מעיירה מפורזת לעיר נמל חשובה. המעבר המתואר במאמר הוא תהליך הדרגתי שבמסגרתו פורקו חומותיה הפיזיות של העיר, אך השינויים הפיזיים ביטאו למעשה שינויים עמוקים יותר שחלו באופייה של העיר ובמקומה כחלק מהאימפריה העות'מאנית. מאמר זה מדגים כיצד מעברים פיזיים קשורים קשר ישיר למעברים עמוקים יותר המשפיעים על העיר ועל חיי התושבים בה.

מאמרו של עודד פוירשטיין בוחן את נושא הגיליון מזווית ייחודית, ומתמקד באופן שבו יוצרי סדרת משחקי המחשב **Civilization** תיארו מהלכים ואירועים של מעבר בין עידנים היסטוריים על פי תנאים מוגדרים של התפתחות, וכיצד מיוצג בהם המעבר לעידן התעשייתי בפרט. המאמר מדגיש את האופן שבו פורשו המעברים בין תקופות שונות בהיסטוריה, ואת הצורך שעלה במשחקים להגדיר תנאים מדויקים וקבועים להתפתחות. לכן גם אם בפועל המעברים ההיסטוריים היו גמישים, נמשכו תקופה ארוכה ולא היו חד-משמעיים, משחקי המחשב מציגים גבולות ותנאים ברורים לתהליכים אלה.

ההתמקדות במעברים, ומגוון הפרשנויות שניתנו לתמה זו במאמרי הגיליון השונים, מציעים במידה מסוימת דגש שונה לחקר ההיסטוריה – התמקדות בתהליך ולא בנקודות הקיצון. בסצנה מתוך המחזה הבריטי הידוע **שירלי ולנטיין** מחליטה הגיבורה להגיש לבעלה ביצים עלומות במקום סטייק לארוחת הצהריים של יום רביעי, והדבר משתקף כרגע מפעים בחיי הזוג: החלטה זו, הנראית על פניה כשולית וחסרת משמעות, שוברת בפתאומיות שגרה של עשרות שנות נישואין משמימות, ומעבירה באחת את הגיבורה מהמרחב הבטוח, הידוע והמשעמם עד זרא למרחב של חופש, בחירה ושינוי. אקט קטן של התנגדות מעביר את עקרת הבית האנגלייה

לעולם של בחירה ואי-ודאות, עולם של ריגושים ואפשרויות. במעבר מליברפול האפרורית לחופי יוון אחרי הארוחה, מממשת הגיבורה עולם שלם של פנטזיות. מה קורה רגע לפני המעבר, ורגע אחריו? מה קורה באותם רגעים של הוויה, כשהיא כבר לא האישה הכנועה והצייתנית אך עדיין לא האישה המשוחררת? רגעי המעבר...